

BILAG

BEREDSKAB OG HANDLEVEJLEDNINGER

Forebyggelse, opsporing og signaler

A decorative line graphic consisting of a horizontal line on the left, a vertical line on the right, and a diagonal line connecting the two, forming a right-angled triangle shape.

Indhold

Definitioner på seksuelle overgreb, fysisk og psykisk vold mv.	3
Forebyggelse og opsporing	4
Opmærksomhedspunkter	5
Forældresamarbejde og -inddragelse	7
Samtale med barnet/den unge	7
Opfølgning på en sag	8
Samarbejde og samtale med forældrene	8
Evaluering af samarbejdsforløbet	8

Definitioner

på seksuelle overgreb, fysisk og psykisk vold mv.

For at kunne observere og reagere på viden eller mistanke om vold og seksuelle overgreb, er det vigtigt at definere, hvad der forstås ved disse og at uddybe de begreber, som knytter sig hertil.

Uanset typen af vold/overgreb, der begås mod et barn eller en ung, så er der tale om, at barnet udsættes for en adfærd fra forældrene eller andre, som er ødelæggende for eller forhindrer udviklingen af et positivt selvbillede hos barnet. Enhver form for vold/overgreb bringer barnets udvikling og sundhed i fare. Vold/overgreb er udtryk for, at barnet ikke frivilligt indgår i den handling, der begås mod barnet.

Fysisk vold i nære relationer er en handling eller hændelse, hvor forælderen, den primære omsorgsgiver eller den fagperson eller frivillige, i hvis varetægt barnet er overladt, smerter eller skader barnet og krænker dets integritet fysisk og psykisk. Volden kan komme til udtryk ved handlinger som fx at slå, sparke, ruske, bide, kvæle, skolde, brænde eller forgifte barnet. Volden kan være en intenderet handling eller ske i affekt. Der kan være tale om en enkeltstående handling eller gentagne episoder. Fysisk vold er ødelæggende for, eller forhindrer udviklingen af et positivt selvbillede hos barnet, og bringer dets udvikling og sundhed i fare. (Definition Socialstyrelsen, 2020).

Psykisk vold i nære relationer er et gentagende mønster af handlinger eller hændelser, hvori forælderen eller den primære omsorgsgiver formidler til barnet, at det fx er værdiløst, mislykket, utilstrækkeligt, uelsket eller uønsket. Psykisk vold kan komme til udtryk gennem verbale og ikke-verbale handlinger, der afviser og nedgør barnet; der udnytter og opfordrer til asocial adfærd; der truer og skræmmer det; eller ved at isolere barnet, så det frarøves muligheden for at få sit behov for samspil med andre opfyldt. Den psykiske vold kan være begået af personer i barnets hjem eller af fagpersoner eller frivillige, i hvis varetægt barnet befinder sig. Psykisk vold er ødelæggende for, eller forhindrer udviklingen af et positivt selvbillede hos barnet, og bringer dets udvikling og sundhed i fare. (Definition Socialstyrelsen, 2020).

At overvære vold er, når et barn ser, hører, mærker eller på anden måde oplever, at en forælder eller en anden primær omsorgsgiver udøver fysisk eller psykisk vold mod den anden forælder eller søskende. At overvære vold kan også være, når et barn latent oplever optræk til fysisk eller psykisk vold eller eftervirkningerne af voldsepisoden. At overvære vold er ødelæggende for, eller forhindrer udviklingen af et positivt selvbillede hos barnet, og bringer dets udvikling og sundhed i fare (Definition Socialstyrelsen, 2020).

Et seksuelt overgreb er en handling rettet mod et barn, hvor en voksen, et andet barn eller en ung i kraft af magt, ansvar eller ved at have opnået en tillidsfuld relation udnytter barnet til at indgå i seksuelle aktiviteter. Seksuelle overgreb skader barnet og bringer dets udvikling og sundhed i fare. Desuden skades barnets evne til at indgå tillidsfuldt i relationer og danne et positivt selvbillede. (Definition Socialstyrelsen, 2020).

Forebyggelse og opsporing

Det er vigtigt med tidlig opsporing af vold og seksuelle overgreb. Fra forskning ved man, at jo tidligere det opdages, at et barn er udsat for overgreb, jo bedre er prognosen for, at barnet ikke får svære traumer og senfølger af disse hændelser. Derfor er det essentielt at få kendskab til, hvilke tegn og signaler barnet kan udvise, når det udsættes for overgreb, så det stoppes så tidligt som muligt og en evt. behandling af barnet kan iværksættes.

Der er mange tabuer forbundet med seksuelle overgreb og vold. Det er derfor afgørende, at den enkelte arbejdsplads, hvor der arbejdes med børn og unge, skaber en kultur, hvor der tales med børn og unge og hvor det er muligt at tale om tegn og signaler på overgreb med både med kolleger og ledere. Det er også vigtigt at have et godt samarbejde med forældrene, men i sager, hvor det er forældrene, som mistænkes for overgrebene, skal forældrene ikke inddrages.

Hvordan er kulturen på arbejdspladsen?

Det kan være vanskeligt at handle på en bekymring om overgreb, fordi symptomer og signaler ikke er entydige. Ved jævnligt at drøfte emnet på arbejdspladsen og åbent forholde sig til risikoen, er der imidlertid større chancer for, at man handler - og handler rigtigt - når en mulig sag dukker op. Det er derfor vigtigt, at den enkelte institution jævnligt skaber rum for, at overgreb mod børn kan italesættes.

Nogle af de spørgsmål, som man eksempelvis kunne stille for at sætte emnet på dagsordenen og en refleksion i gang på arbejdspladsen, kunne være:

- Hvordan reagerer og handler man selv, hvis man får mistanke om et overgreb?
- Er det i orden at forældre taler grimt og nedsættende til deres børn? Eller tager barnet hårdt i en opkørt situation?
- Hvem giver kys til hvem? - og hvor?
- Hvordan må børnene lege doktor- og numselege?
- Kan en elev, der ikke vil bade med andre, få lov til at smutte fra idræt 5 minutter før eller låne lærerens bad?
- Hvordan er normerne omkring sprog og omgangsformer børn og unge imellem?
- Hvornår er man som fagperson alene med børn, og hvordan er man det?
- Hvornår er et større barns fysiske interesse for et mindre naturligt og i orden?

Tvivlen i disse sager er et fagligt vilkår. Det er ikke et udtryk for manglende faglighed at være i tvivl, men det er det, hvis ikke man handler på tvivlen og eksempelvis drøfter den med sin nærmeste leder. Det er vigtigt at have klare og præcise retningslinjer for, hvordan man bør agere i disse sager. Men skriftlige instrukser gør det ikke alene. Der skal også oparbejdes en viden om seksuelle overgreb, fysisk og psy-

kisk vold samt et kendskab til ens egne personlige grænser og barrierer, når der er tale om dette. Det vil forbedre forebyggelsen og den gode håndtering af sager om overgreb mod børn og unge.

Opmærksomhedspunkter

Medarbejdere og ledere skal være opmærksomme på symptomer og signaler på omsorgssvigt og eventuelle overgreb. Det er vigtigt at forholde sig analyserende til sådanne signaler og se dem i et helhedsperspektiv. Hvis barnet eller den unge udviser et eller flere af signaler eller symptomerne, betyder det ikke nødvendigvis, at vedkommende har alvorlige problemer i form af svigt eller overgreb. Men som medarbejder er det vigtigt at holde øje og vurdere antallet, hyppigheden og varigheden af signaler og være opmærksom på alle ændringer i et barns og en børnegrupes normale adfærd³.

Tegn og signaler:

Ændring af adfærd

Har man kendt barnets eller den unges tidligere, normale adfærd, og kan man pludselig se markante ændringer, der bekymrer, så bør man reagere. Barnet kan have svært ved at indgå i forpligtende, følelsesmæssige relationer med andre. Det kan også have mistet sin nysgerrighed og tillid til omgivelserne. Vær opmærksom på, at overgreb kan have stået på i årevis - her kan man ikke nødvendigvis se ændringer i adfærden.

Påfaldende aktiv seksuel adfærd

Et barn, der har været udsat for seksuelle overgreb, vil måske vise det ved avancerede seksuelle lege. Andre børn kan sende påfaldende seksuelle signaler til voksne. Disse børn blander kontakt og seksualitet sammen, fordi de ikke kender forskellen. Unges salg af seksuelle ydelser kan være tegn på seksuelle overgreb tidligere i barndommen.

Påfaldende påklædning og kropsholdning

Barnet eller den unge skjuler sin køns- og pubertetsudvikling fx ved at gå i alt for stort tøj. Det modsatte kan også være tilfældet, at barnet klæder sig ekstremt udfordrende. Der kan også være tale om, at barnet er usoineret, beskidt, ikke vil gå i bad, føler lede ved sin krop etc.

Påfaldende udtryk gennem tegning eller skrift

Det er ofte svært for et barn at tale om det, hvis det har været udsat for overgreb. Nogle børn udtrykker det i stedet igennem påfaldende tegninger, digte eller lignende.

Modvilje mod at være sammen med en bestemt person

Afhængigt af barnets alder, udviklingstrin og relation til en evt. krænker, vil barnet måske protestere mod at skulle være sammen med eller alene med en bestemt person.

Umotiveret gråd – angstreaktioner – utryghed

Et barn, der er udsat for overgreb, og som føler, det ikke kan tale med andre om det, lever i en følelsesmæssig spænding. Det kan vise sig ved pludselig og tilsyneladende ubegrundet gråd eller angstreaktioner. Det kan også vise sig ved, at barnet pludselig bliver bange for mørke, bange for at være alene, bange for bestemte lyde og lugte.

Søvnløshed – mareridt

Alle børn kan have nætter, hvor de ikke kan sove og/ eller har mareridt, men den voksne bør reagere, hvis det bliver et mønster eller optræder samtidig med andre signaler fra denne oversigt.

Psykosomatiske symptomer

Symptomerne kan vise sig som "uforklarlig" mavepine eller hovedpine, men der kan også være tale om ufrivillige/nervøse bevægelser/tics/handlinger.

Apati – opgivenesshed – meningsløshed – depression

Et barn, der har været udsat for overgreb, kan opleve stor ensomhed, som kan resultere i depressive reaktioner, hvor det lukker af for omverdenen og er ked af det.

Aggressivitet – destruktivitet - hyperaktivitet

Nogle børn vil reagere på overgrebet ved at blive aggressive over for andre børn og voksne og eventuelt have uforklarlige raserianfald. Det kan også resultere i fysiske angreb på andre. Andre børn reagerer med hyperaktivitet, hvor det ustandselig skifter aktivitet i et meget højt, uligevægtigt tempo.

Manglende koncentration

Mange børn kan få problemer med koncentrationen, indlæring og leg.

Selvdestruktiv adfærd

Hos de lidt større børn og unge vil man nogle gange kunne se depressionen føre til selvmordstanker eller anden selvdestruktiv opførsel, hvor den unge fx har et misbrug af rusmidler eller skærer i sig selv, brænder sig selv og lignende.

Regredierende adfærd

Regression vil sige, at barnet "går tilbage i udvikling" og pludselig får nogle adfærdstræk, det ellers var vokset fra. Barnet kan begynde at tisse i sengen/ bukserne, have afføring i bukserne, tale med (over) barnlig stemme, gå helt i baglås i kendte situationer og lignende.

Manglende selvværdsfølelse – hjælpeløshed – passivitet

Et barn, der har været udsat for overgreb, synes ofte dårligt om sig selv. Selvværdsfølelsen bliver mindre, barnet tror ikke så meget på sig selv og fremstår måske hjælpeløst og passivt.

Spiseforstyrrelser

Kan vise sig ved, at barnet/den unge sulter sig (anoreksi) eller spiser overdrevent og efterfølgende kaster op (bulimi).

Hemmeligholdelse og trusler om repressalier, hvis overgrebet afsløres, kan gøre barnet angst. En afsløring kan derfor opleves som mere farlig end selve overgrebene. Det tvinger barnet til tavshed og isolation.

Fysiske tegn på, at et barn/ung har været udsat for seksuelle overgreb:

- Unaturlig rødmen, mærker/irritation/blødning ved kønsorganer, mund eller endetarmsåbning.
- Underlivssmerter og/eller ubehag, når barnet tisser eller har afføring.
- Gentagne (uforklarlige) blærebetændelser
- Blodspor i underbukserne

Fysiske tegn på, at et barn/ung har været udsat for fysisk vold:

- Mærker efter slag (med hånd eller redskaber), brandmærker, sår på kroppen og lign. Skader efter rusk, kast eller spark. Mærker efter kvælningsforsøg (fingermærker eller snørefurer).
- Brud på arme, ben, kraveben eller andre knoglebrud.
- Symptomer på shaken baby og lign. (Shaken baby syndrom er en kombination af blødninger i hjernen og blødninger i øjenbaggrunden hos børn i spædbarnsalderen opstået i forbindelse med, at barnet gentagende gange bliver rusket således, at hovedet bevæges ukontrolleret frem og tilbage).

Forældresamarbejde og -inddragelse

I Randers Kommune vægtes det højt, at der fra skole, daginstitution eller lignende etableres et godt samarbejde med forældrene.

Ved inddragelse af barnet eller den unge og forældrene er der større mulighed for at etablere et positivt samspil, og ved at gå i dialog og vise respekt og forståelse for deres ønsker skabes et større ejerskab til de beslutninger, der træffes. Derfor er et godt forældresamarbejde og -inddragelse som regel det bedste udgangspunkt, når barnets trivsel skal sikres.

I forbindelse med vold og seksuelle overgreb er der dog en undtagelse. Vold og seksuelle overgreb er omfattet af strafferetslige bestemmelser. Så hvis viden eller mistanke om vold og seksuelle overgreb retter sig mod en eller begge forældre eller en med et forældrelignende forhold til barnet, må forældrene ikke orienteres.

I langt de fleste sager om seksuelle overgreb og vold sker kontakten til barn og forældre enten direkte fra politiet eller de sociale myndigheder. Det er vigtigt, at dette overholdes både af hensyn til sagens efterforskning og af hensyn til barnets beskyttelsesbehov. Hensynet til barnet handler om at sikre det mod yderligere overgreb, at blive truet til tavshed eller at blive 'gemt'. Hensynet til sagens efterforskning kan dreje sig om sikring af bevismateriale og eventuel afhøring af barnet. I disse sager koordinerer og varetager politiet og de sociale myndigheder orienteringen af forældrene.

Samtale med barnet/den unge

Det er ikke sikkert, at et barn eller ung, der har været udsat for overgreb, overhovedet italesætter det. Men hvis barnet alligevel en dag taler om det, er det vigtigt som professionel at være opmærksom på følgende:

- At gribe nuet og turde være til stede i det.
- At stole på barnet.
- At bruge barnets egne ord.
- At snakke med barnet i tilstrækkelig grad til at finde ud af, om der skal tages yderligere skridt i sagen.
- At vurdere barnets sikkerhed i forhold til at afværge yderligere overgreb.
- Ikke at afhøre barnet, da det er politiets opgave. At gå for dybt i sagen med barnet inden politiets afhøring kan skade deres arbejde og svække en eventuel retssag.
- Endvidere kan det i nogle situationer, hvis det er muligt, være en fordel at være to voksne tilstede i samtalen.

Opfølgning på en sag

Efter en sag omkring overgreb på børn og unge, kan det være afgørende med en opfølgning, så alle parter – og ikke mindst barnet/den unge kommer videre på en ordentlig måde, og så den læring, som kunne ligge i sagsforløbet, bliver indsamlet og viderebragt til gavn for fremtidige sager. De involverede parter i sagen kan anmode om, at der iværksættes en opfølgning. Socialrådgiveren varetager i så fald funktionen som tovholder.

En kvalificeret sagsbehandling, opfølgning og evaluering stiller krav om medinddragelse af barnet eller den unge og forældrene i sagsbehandlingen. For de børn, unge og forældre, der er i kontakt med forvaltningen, er det afgørende, at de føler sig medinddraget og som aktive parter i sagsbehandlingsforløbet. Dette skal ske fra opstarten af et forløb, lige fra udarbejdelsen af målsætninger for samarbejdet til opfølgning og evaluering af indsatsen, da det er essentielt i forhold til borgerens retssikkerhed. Barnet eller den unge og forældrene skal føle sig forstået, respekteret og anerkendt i en løbende dialog med de professionelle, hvor deres oplevelser og problemforståelse skal tillægges betydning.

Samarbejde og samtale med forældrene

Det er altid vigtigt så vidt muligt at opretholde dialog og samarbejde med forældrene. Derfor kan det være frugtbart at afholde et samarbejds møde med forældrene efter akutte sager om overgreb. Ved et sådan møde, kan det eksempelvis være hensigtsmæssigt at indkalde lederen fra institutionen, den primære pædagog/lærer, socialrådgiveren og ikke mindst forældrene, for at afdække læring fra forløbet, og hvordan alle kommer videre på en ordentlig måde til gavn for det barn/ den unge, som sagen omhandler.

Evaluering af samarbejdsforløbet

Efter større sager omkring overgreb på børn og unge kan det være en fordel efterfølgende at afholde et evalueringsmøde, hvor de professionelle, som har været involveret i sagen, indkaldes. Det kunne eksempelvis for et børnehavebarn omfatte: den pædagog, som har haft med sagen at gøre, lederen i børnehaven, den involverede socialrådgiver og evt. en faglig teamleder/ distriktsleder fra henholdsvis Familieafdelingen eller Socialafdelingen.

Nogle af de spørgsmål, som stilles på et evalueringsmøde, kunne være:

- Hvilken rolle har hver enkelt haft i forløbet?
- Er det lykkedes at holde fokus på barnet igennem forløbet?
- Hvordan har det tværfaglige arbejde fungeret?
- Er der evt. noget, som der skal justeres ved beredskabet, samarbejdet etc, ud fra de erfaringer, som der er gjort i forløbet? Et evalueringsmøde kan således medvirke til at få klarlagt forløbet og sikre, at vigtig læring uddrages til gavn for det fortsatte arbejde. I konkrete tilfælde koordineres et evalueringsmøde med MyndighedsCentret som faciliterer mødet.